

Хоу Імей

Розвиток креативності у процесі навчання музики як складова особистісного становлення молодших школярів

Креативність розглядається як один з найпотужніших факторів розвитку особистості. Подано авторське розуміння креативності молодшого школяра у контексті розвитку його особистості в процесі музичного навчання. Актуалізовано значення музичного мистецтва у загальному психічному, фізіологічному, інтелектуальному розвитку дітей. Відзначається вплив розвиненого поліфонічного слуху на розвиток креативного мислення дітей. Запропоновано шляхи вирішення проблеми розвитку креативної особистості у процесі навчання музики. Розвиток креативності молодших школярів у процесі навчання музики варто розглядати як складову їхнього особистісного розвитку.

Ключові слова: музично-творча діяльність школярів; навчання музики в школі (основи імпровізації, поліфонії); розвиток творчої особистості учнів.

Сьогодні освіта «стає визначальним чинником розвитку людства», а результатом освітніх процесів є «формування непересічної, мислячої, креативної особистості» [11, с. 378]. Сучасні процеси реформування освіти в Україні обумовлені новими вимогами до змісту освіти, пошуку нових форм і методів навчання, що передбачає становлення особистості учня, здатної до творчої діяльності, саморозвитку, самовдосконалення на шляху до мети; особистості, всебічно розвиненої, здатної до швидкої адаптації в умовах перетворення у всіх галузях життя, участі в цих перетворювальних процесах, в тому числі культурних. «Творча обдарованість стає запорукою економічного процвітання й засобом національного престижу» [5, с. 161]. Одним з найпотужніших факторів розвитку особистості, на думку вчених, виступає креативність, яка визначає готовність особистості до нестандартного мислення й поведінки.

Процес становлення та розвитку особистості завжди перебував у центрі уваги науковців. З позицій психології цей процес вивчали А. Брушлинський, І. Бех, Є. Ільїн, Н. Кордунова, Г. Костюк та інші науковці. Питання творчості, креативності, обдарованості, розвитку творчого потенціалу особистості розглядали Д. Богоявленська, Є. Гуськова, О. Комаровська, І. Львова, П. Кравчук, О. Матюшкін, В. Моляко, Є. Яковлева та ін. Значення мистецтва у розвитку особистості підкреслювали у своїх працях М. Бахтін, Л. Виготський, М. Каган, Л. Масол, В. Медушевський, В. Орлов, О. Рудницька, Г. Падалка та ін.

Зокрема, відзначають науковці, у дітей з раннього віку спостерігається потяг до музики та емоційний відгук на неї. Тому важливо своєчасно залучити дітей до музичного мистецтва, оскільки це сприяє формуванню загальних психічних властивостей, інтелекту, креативності. Розвитку креативності у процесі навчання музики молодших школярів як складової їх особистісного становлення присвячена дана стаття.

Хоча термін «креативність»#у педагогіці та психології використовується з другої половини ХХ століття (В. Дружинін, О. Євсюков, О. Лук, А. Маслоу, О. Матюшкін, О. Нікітюк, В. Петухов, Е. Торенс, В. Франкл, Е. Фром та ін.), єдиного його розуміння на сьогодні не існує. У довідниковій літературі, зокрема, у Великому тлумачному словнику сучасної української мови, «креативність» тлумачиться як «творча новаторська діяльність», відповідно «креативний» тлумачиться як «творчий» [2, с. 583]. У свою чергу «творчий» – «який містить елементи нового, щось удосконалює, розвиває, збагачує» [там само, с. 1435].

У науковій літературі креативність трактується як «здатність до творчої діяльності» [4; 7]. Водночас, під креативністю розуміється і широко досліджується науковцями «процес творчого мислення», визначаються його типи, стадії і рівні. Зокрема, Дж. Гілфорд вважав креативність універсальною пізнавальною здібністю, яка сприяє процесам творчого мислення. Як відомо, в основі його концепції – два типи розумових операцій: конвергенція і дивергенція, що складають модель структури інтелекту. Причому, основу креативності становлять операції дивергентного мислення [14].

Хоча креативний тип мислення є «доволі складним і вимагає цілеспрямованого виховання», креативні здібності «можна розвивати шляхом тренування швидкості, гнучкості, оригінальності, прогностичності та інших інтелектуальних здібностей» [7, с. 34]. Про це свідчить досвід впровадження відповідних методик, серед яких найбільш поширені зарубіжні методики розвитку творчих здібностей Р. Крачфілда, Е. Торренса, Е. Де Боно.

С. Сисоева зазначає, що найбільш плідно досліджували креативність американські психологи Е. Торенс і А. Маслоу. За їх визначенням, «креативність є здатністю до створення нового знання, яке призводить до радикальних змін стереотипів життя, процесом появи чутливості до проблем, дефіциту знань, їхньої дисгармонії і несумісності, фіксування цих проблем, пошуку шляхів їхнього розв'язання, висунення гіпотез, формулювання і повідомлення рішень тощо» [7, с. 38].

Однак, відзначає Н. Карпенко, «термін «креативність», який широко використовується у дослідженнях західних психологів, «залежно від контексту, означає і «творчість», і «здатність до творчості», і «творче мислення». В українській і російськомовній літературі кожен з цих термінів найчастіше означає окреме поняття. Навіть зустрічаються дослідження, де ці поняття не розмежовуються і нерідко одне замінюється іншим» [4, с. 6]. Отже, науковці наголошують на особливостях перекладу, які ускладнюють розуміння проблеми творчості. У зв'язку з цим «сучасні дослідники зауважують, що творчість як предмет наукового дослідження має своєрідну специфіку: її не лише складно вивчати, але й охарактеризувати» [там само].

Тому, зазначає Н. Карпенко, «доцільно вважати, що творчість – це специфічний процес, котрий призводить до створення нового. Натомість креативність – це здатність людини до конструктивного, нестандартного мислення і поведінки, а також до усвідомлення і розвитку свого досвіду» [4, с. 8-9].

На сучасному етапі креативність розглядається науковцями «з позицій її спрямованості на адаптацію і соціалізацію особи». Також, простежується підхід до творчості «як до цілеспрямованої адаптивної діяльності» (Н. Карпенко). Саме тому креативність є одним з найпотужніших факторів розвитку особистості, а виховання креативної особистості є одним з головних завдань сучасної освіти в межах особистісно-креативної парадигми розвитку учнів. У зв'язку з цим актуалізуються питання особистісного становлення молодших школярів.

З урахуванням цих позицій під розвитком розуміємо процес, внаслідок якого відбувається зміна будь-якої якості, «перехід від одного якісного стану до іншого, вищого», – зазначається у довідникових джерелах [2, с.1253]. Розвиток визначає «ступінь освіченості, культурності, розумової, духовної зрілості», становлення людини як соціальної істоти. Відомо, що процес розвитку особистості починається ще в дошкільному віці, а кожний наступний етап розвитку дитини визначається відповідними віковими особливостями. Сензитивним періодом творчого розвитку, креативного становлення визначено молодший шкільний вік (Е. Башич, Л. Божович, Л. Венгер, Л. Виготський, Л. Дранков, Д. Ельконін, О. Мелік-Пашаєв, Т. Тютюнникова).

Як особистісна категорія, креативність «базується на виявленні взаємозв'язків психічних явищ, які найбільш суттєво відображають творчі риси особистості. Вона характеризується сукупністю значущих особистісних ознак, серед яких можна виділити: загальне й особливе (як творчість та творча індивідуальність); діалектичний процес переходу потенційного в актуальне (як творчий потенціал у творчу здібність); взаємозв'язок свідомого та несвідомого в структурі креативності» [1, с.15].

На основі аналізу наукової та довідникової літератури, спираючись на досвід практичної роботи, креативність молодшого школяра ми розуміємо як здатність до конструктивного, нестандартного мислення, яка, на основі усвідомлення і розвитку особистістю свого досвіду, у процесі творчої діяльності уможливорює створення нового.

Зарубіжні науковці (зокрема, Дж. Гілфорд, Р. Дилтс, Р. Стернберг, П. Торренс, К. Тейлор) досліджували сутність, компоненти, можливі критерії для діагностування креативності. Відомі рівні творчості, які досліджені і визначені К. Тейлором [15]. Широко відомі і

застосовуються до нашого часу для діагностики творчих здібностей тести Дж. Гілфорда, П. Торренса. Водночас, вчені відзначають, що згадані тести не можуть дати об'єктивну картину щодо прогнозування розвитку творчих здібностей у дітей, оскільки віддзеркалюють лише один бік творчого мислення, пов'язаний з асоціативним рядом [3].

За деякими даними, спостерігається феномен згасання дитячої креативності в початкових класах (Х. Гарднер). Однак Є. Ільїн вважає, що насправді тільки «складається враження» згасання, оскільки спостерігається зниження тестових показників. Водночас, вчені відзначають, що згадані тести, зокрема для діагностики творчих здібностей Дж. Гілфорда, П. Торренса, не можуть дати об'єктивну картину щодо прогнозування розвитку творчих здібностей у дітей, оскільки, в основному, віддзеркалюють лише один бік творчого мислення, пов'язаний з асоціативним рядом [там само].

Щодо динаміки креативності в молодшому шкільному віці в науковій літературі немає однозначних даних (спад у одних дітей, підйом у інших тощо) [10]. Однак, встановлено, що хоча інтелектуальна обдарованість є «необхідною, але недостатньою умовою» творчої активності особистості, для розвитку креативності «необхідний певний рівень розумових здібностей» [3; 10].

Як відомо, розвитку інтелекту сприяє музичне мистецтво, про що свідчать висновки науковців, педагогів та музичних керівників. Адже воно має комплексний вплив на людину: на психіку (розвиток загальних психічних властивостей - мислення, уяви, уваги, пам'яті, волі), фізіологію, емоційну сферу; сприяє вихованню «душевної чуйності, морально-естетичних потреб, ідеалів», формуванню «всебічно розвиненої, гуманної особистості» [13, с.154]. Помічено, що під впливом регулярних занять музикою діти стають більш рухливими й активними у спілкуванні. Як свідчать спеціальні дослідження, музика, а особливо спів, позитивно впливає на мовленнєвий розвиток дітей дошкільного віку (Н. Бондаренко).

На розвиток естетичних і моральних уявлень під впливом музики вказував В. Сухомлинський: «Серед численних засобів впливу на юне серце важливе місце належить музиці. Музика і моральність – це проблема, що чекає на глибоке вивчення та дослідження [9, с.165].

Навчання музики передбачає застосування музично-творчої діяльності, у процесі якої формуються особистісні якості молодших школярів, забезпечуючи їхній особистісно-креативний розвиток. Нам близька позиція Т. Тютюнникової щодо особистісно-креативного розвитку дитини через творче музикування, засноване на імпровізації. Вона була підтверджена розробленою науковцем методикою «Відкрити музику в дитині», яка стала додатком до програми «Вчусь творити» (програма базується на концепції К. Орфа). Дослідниця переконливо доводить, що заняття імпровізацією в будь-якому вигляді позитивно впливають не тільки на розвиток музичного мислення, а й на мислення та розвиток особистості взагалі: «Імпровізаційний розум – це не просто творчий розум, а розум швидкий, реактивно-спонтанний, ситуативний» [12, с. 137].

Що ж до самої імпровізації, то «вона не може базуватися на повільному роздумі, вона є завжди продукт швидкого розуму», – зазначає Т. Тютюнникова [там само, с. 138]. Таким чином, уроки імпровізації покликані акцентувати розвиток уяви, незалежності мислення, уміння знаходити нові неочікувані шляхи у розв'язанні проблем.

Окрім того, у контексті нашого дослідження варто звернути увагу на розвивальний потенціал кожного музичного стилю, на якому наголошує З.Рінк'явічюс: «Терміном «розвивальний потенціал» ми позначаємо закладену в кожному музичному стилі, складі, творі більшу чи меншу здатність впливати на розвиток музично-пізнавальних (слухових, мисленнєвих, художньо-емоційних), а також творчих і виконавських здібностей учнів» [6, с.4]. Найбільш потужний розвивальний потенціал має поліфонічний виклад, зазначає науковець.

Підтримуючи думку З. Рінк'явічюса, Л. Степанова зауважує, що особистісно-креативному розвитку молодших школярів сприяє розвиток поліфонічного слуху на народному

пісенному матеріалі, який варто починати якомога раніше, враховуючи здатність поліфонічного викладу музичного матеріалу збуджувати креативність мислення дітей, розвивати інтелект. У спільній музично-творчій діяльності розвиваються емоційність, здатність до імпровізації, навички невербального спілкування, творчої взаємодії – якості, які «можна розвинути в процесі формування поліфонічного слуху молодших школярів, що передбачає музично-творчу діяльність в емоційно-руховому самовираженні на уроках музики в загальноосвітній школі» [8, с. 202]. У музично-творчій діяльності з розвитку поліфонічного слуху молодших школярів дослідниця враховує можливості застосування концепції К. Орфа, так само, як і Т. Тютюнникова.

Отже, зважаючи на комплексний позитивний вплив музичного мистецтва на людину, розвиток креативності молодших школярів у процесі навчання музики варто розглядати як складову їхнього особистісного розвитку.

Література

1. Аксініна Н.М. Креативний підхід до підготовки майбутніх учителів музики / Н.М. Аксініна // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка – Луганськ : Видавництво Державного закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка». – Серія: Педагогічні науки, 2011. – № 7 (218), Ч. II, – С.13-18.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
3. Ильин Е.П. Психология творчества, креативности, одаренности / Е.П. Ильин. – Санкт-Петербург: Питер, 2009. – 448 с.
4. Карпенко Н.А. Психология творчости: навч. посібник / Н.А. Карпенко. – Львів: ЛьвДУВС, 2016. – 156 с.
5. Позняк Т.М. Развитие креативных способностей личности / Т.М. Позняк // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Психологічні науки.– Вип. 114. – Чернігів, 2013. – С. 161-166.
6. Ринкьявичюс З. Воспринимают ли дети полифонию? / Ринкьявичюс Зенонас. – Л.: Музыка, 1979. – 64 с.
7. Сисоева С.О. Соціальні, психологічні та педагогічні підходи до визначення творчої особистості / С.О. Сисоева // Педагогічна творчість, майстерність, професіоналізм у системі підготовки освітянських кадрів: здобутки, пошуки, перспективи : монографія / керізн. авт. кол. Н. В. Гузій; Мін-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. – С. 23-56.
8. Степанова Л.П. Музично-творча діяльність за системою К. Орфа та деякі аспекти її застосування в процесі розвитку поліфонічного слуху молодших школярів на уроках музики / Л. П. Степанова // Наукові записки Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова : [зб. наук. статей]. Серія Педагогічні та історичні науки / Нац. пед. ун-т імені М.П. Драгоманова. – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2008. – 310 с. – Вип. LXXIV (74). – С. 201–208.
9. Сухомлинский В.А. Сердце отдаю детям / В. А. Сухомлинский. – Издание 2-е. – К.: «Радянська школа», 1971. – 243с.
10. Татьянчиков А.О. Вплив соціально-психологічних факторів на розвиток креативності в процесі адаптації підлітків до навчання в середній ланці школи / А.О. Татьянчиков. // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка № 14 (225), Ч. II, 2011. С.62-67.
11. Терещенко С. Креативність як критерій людиномірності особистісного зростання суб'єктів навчального процесу / С. Терещенко // Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка. – 2015. – № 1. – С. 378-382.
12. Тютюнникова Т.Е. Видеть музыку и танцевать стихи ... Творческое музицирование, импровизация и законы бытия: [монография] / Тютюнникова Татьяна Едуардовна. – М.: Едиториал УРСС, 2000 – 264с.
13. Чепіга С.Г. Спрямованість музичного виховання на формування морально-естетичних якостей особистості / С.Г. Чепіга // 1025-річчя історії освіти в Україні: традиції, сучасність та перспективи: зб. матеріалів Міжнародної наукової конференції (Київ, 22 травня 2014 р.). – Київський університет імені Бориса Грінченка, 2014 – С.154-164

14. Guilford J.P. Creativity: a quarter century of progress// Perspectives in Creativity (Eds. L.A. Taylor, J.W. Getzels). – Chicago: Aldme, 1975. – PP. 37-59.
15. Taylor C.W. Various approaches and definitions of creativity / R. Sternberg (Ed.) // The nature of creativity. – Cambridge: Cambr. Press, 1988. – PP. 99-126.

Хоу Імей – аспірантка факультету мистецтв імені Анатолія Авдієвського Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова.

Hou Yimei

Development of creativity in the process of music training as a component of the personalized becoming of junior pupils

In the article different approaches to the interpretation of creativity in native and foreign scientific literature are analyzed. The process of personality development has always been at the center of attention of scientists. It is noted that the creativity is one of the most powerful factors in the development of personality. Reforming education in Ukraine involves finding new forms and methods of learning. They are aimed at the formation of the personality of a pupil capable of creative activity. Consequently, the education of a creative personality is one of the main tasks of modern education

The purpose of the article is to reveal the significance of musical education for the development of creativity as a component of the personal formation of junior pupils.

It is emphasized that there is no single understanding of the notion of creativity today. In scientific literature creativity is interpreted as an ability to creative activity and as a process of creative thinking. Scientists note the attraction of children to music, to which they react emotionally. Therefore, the development of creativity in the process of teaching music is one of the main tasks of contemporary artistic education. In the article the author's understanding of the junior pupil's creativity in the context of the development of his personality in the process of music training is presented. The significance of musical art in general psychological, physiological, intellectual development of children has been actualized. The influence of musical art on the emotional sphere of children is noted. Teaching music involves the use of musical and creative activities. In the course of this activity, the development of musical thinking takes place, personal qualities of junior pupils are formed. Musical improvisation positively influences the development of children's musical thinking.

The powerful developing potential of polyphony for the development of the intelligence of junior pupils is emphasized. The influence of developed on folklore material polyphonic ear on the development of creative thinking of children was noted. The ways of solving the problem of development a creative personality in the process of teaching music are offered. It is noted that the development of the junior pupil's creativity in the process of teaching music should be regarded as an integral part of their personal development.

Keywords: developing of junior pupils; musical and creative activity; teaching music at school (basis improvisation, polyphony).

References

1. Aksinina N.M. (2011). Kreatyvnyi pidkhid do pidhotovky maibutnikh uchyteliv muzyky [Creative approach in training future music teachers]. *Visnyk LNU imeni Tarasa Shevchenka (Seriya: Pedagogichni nauky) – Herald of the Luhansk National University named after Taras Shevchenko (Series: Pedagogical Sciences)*, 7 (218), 4, pp. 13-18 [in Ukraine].
2. Busel, V.T. (ed.). (2005). *Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy. [Great explanatory dictionary of modern Ukrainian language]*. Kyiv; Irpin: VTF «Perun». [in Ukrainian].
3. Ylyn, E.P. (2009). *Psykhohohyia tvorchestva, kreatyvnyosti, odarennosti. [Psychology of creativity, creativity, giftedness]*. St.-Petersburg: Pyter. 448 p. [in Russian].
4. Karpenko, N.A. (2016). *Psykhohohyia tvorchosti: navchalnyi. posibnyk [Psychology of creativity: teaching manual]*. Lviv: LvDUVS. 156 p. [in Ukrainian].
5. Pozniak, T.M. Rozvytok kreatyvnykh zdbnostei osobystosti. [Development of creative abilities of the individual]. *Visnyk Chernihivskoho natsionalnoho pedagogichnoho universytetu. Seriiia Psykhohohichni nauky)/Herald of Chernihiv National Pedagogical University. Series Psychological Sciences*, 114, pp. 161-166. [in Ukrainian].

6. Rinkyavichyus, Z. Vosprinimayut li deti polifoniyu? [*Do children perceive polyphony?*]. Leningrad: Muzyka [in Russian].
7. Sysoieva, S.O. (2015). Sotsialni, psykholohichni ta pedahohichni pidkhody do vyznachennia tvorchoi osobystosti. [Social, psychological and pedagogical approaches to the definition of creative personality]. *Pedahohichna tvorchist, maisternist, profesionalizm u systemi pidhotovky osvitiatskykh kadriv: zdobutky, poshuky, perspektyvy*. Huzii, N.V. (ed.). Kyiv: Vydavnytstvo Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M.P. Drahomanova. pp. 23-56. [in Ukrainian].
8. Stepanova, L.P. (2008). Muzychno-tvorcha diialnist za systemoiu K. Orfa ta deiaki aspekty yii zastosuvannia v protsesi rozvytku polifonichnoho slukhu molodshykh shkolariv na urokakh muzyky. [Musical and creative activity in K. Orf's system and some aspects of its application in the process of development of polyphonic ear of junior pupils in music lessons]. *Naukovi zapysky. Serii Pedahohichni ta istorychni nauky. Naukovi zapysky Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M.P. Drahomanova Serii Pedahohichni ta istorychni nauky, LXXIV (74)*, pp. 201-208 [in Ukrainian].
9. Sukhomlinskiy, V.A. (1971). *Serdse otdayu detyam [I give my heart to children]*. Kyiv: Radianska shkola. 243 p. [in Ukrainian].
10. Tatiachykov, A.O. (2011). Vplyv sotsialno-psykholohichnykh faktoriv na rozvytok kreatyvnosti v protsesi adaptatsii pidlitkiv do navchannia v serednii lantsi shkoly [Influence of socio-psychological factors on the development of creativity in the process of adaptation of adolescents to study in the middle school]. *Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu im. T. Shevchenka (Serii: Pedahohichni nauky)/Herald of the Luhansk National University named after Taras Shevchenko. Series: Pedagogical Sciences, 14 (225), 2*. pp. 62-67 [in Ukrainian].
11. Tereshchenko, S. (2015). Kreatyvnist yak kryterii liudynomirnosti osobystisnoho zrostannia subiektiv navchalnoho protsessu. [Creativity as a criterion of humanity of personal growth of subjects of educational process]. *Naukovyi visnyk Melitopolskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu. Serii: Pedahohika /Scientific herald of Melitopol State Pedagogical University. Series: Pedagogy, (2005), 1*. pp. 378-382 [in Ukrainian].
12. Tyutyunnikova, T.Ye. (2000). Videt muzyku i tantsevat stikhi ... Tvorcheskoe muzitsirovanie, improvizatsiya i zakony bytiya. Moscow: Yeditorial URSS. 264 p. [in Russian].
13. Chepiha, S.H. (2014). Spriamovanist muzychnoho vykhovannia na formuvannia moralno-estetychnykh yakosti osobystosti. [The focus of music education on the formation of moral and aesthetic qualities of personality]. *1025-richchia istorii osvity v Ukraini: tradytsii, suchasnist ta perspektyvy: materialy Mizhnarodnoi naukovoï konferentsii (International Scientific Conference, Kyiv, Ukraine, 22 travnia 2014)*. Kyiv: Kyivskiy universytet imeni Borysa Hrinchenka. pp. 154-164). [in Ukrainian].
14. Guilford, J.P. (1975). Creativity: a quarter century of progress. *Perspectives in Creativity (Eds. Taylor, L.A., Getzels, J.W.)*. Chicago: Aldme. pp. 37-59. [in English].
15. Taylor, C.W. (1988). Various approaches and definitions of creativity. *The nature of creativity. (Ed. by Sternberg, R.)*. Cambridge: Cambr. Press. pp. 99-126. [in English].

Hou Yimei, Postgraduate Student at the Faculty of Arts named after Anatolii Avdiievskiy, National Pedagogical Dragomanov University (Kyiv, Ukraine)